

Інна Віталіївна Супруненко,
учитель математики та інформатики
Лісовосорочинської ЗНЗ I-III ступенів
Прилуцького району Чернігівської області,
здобувач Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м.Лісовосорочинськ, Україна

УДК 376-056.45

СПЕЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У США

Нередко желание организовать ускоренное или обогащенное обучение одаренных детей наталкивается на непреодолимые препятствия. В таких случаях, чтобы компенсировать упущенное, создать условия для эффективного развития интеллектуально-творческих способностей, воспитания положительных качеств одаренных детей, их привлекают к работе по специальным программам.

Ключевые слова: специальные программы для одаренных школьников, дополнительные образовательные услуги, одаренные дети, диагностика интеллектуальных способностей, ускоренное и обогащенное обучение одаренных детей.

Often the desire to organize an accelerated or enriched education of gifted children runs into insurmountable obstacles. In such cases, to compensate for lost time, create conditions for effective development of intellectual and creative abilities, positive qualities of parenting gifted children, they are attracted to work on special programs.

Key words: special programs for gifted students, additional educational services, gifted children, diagnostics of intellectual capabilities, speed-up and enriched teaching of the gifted children.

Спеціальна програма для обдарованих дітей – це науково обґрунтована стратегія надання додаткових освітніх послуг зазначеній категорії школярів і виважена тактика досягнення кінцевих результатів (навчального, виховного чи розвивального характеру). Спеціальна програма для обдарованих учнів – це чітко визначена мета роботи з такими учнями, рекомендовані організаційні форми її реалізації, перелік ефективних засобів педагогічного впливу на вихованців, валідні і надійні методики їх психодіагностики, форми контролю проміжних та кінцевого результатів, поетапне планування реалізації накреслених заходів, вимоги до педагогічних кадрів, які залучаються до реалізації програми, тощо [1].

Протягом десятиліть для обдарованих дітей розроблено чимало спеціальних програм: одні з них уже завершилися, робота за іншими триває. Кожна країна, що піклується про нарощення інтелектуально-творчого потенціалу нації, а отже, створює необхідні умови для повноцінного розвитку і максимальної реалізації розумового потенціалу своїх громадян, має сотні таких програм. Одні з них мають статус державних, інші – місцевих: усе визначається розміром території, що охоплюється програмою. Є програми більш популярні, є менш популярні: тут усе залежить від позитивного результату, а отже, і від бажання батьків

направляти своїх дітей для участі у них. У США, скажімо, більш популярними є програми, що розробляються і реалізуються провідними університетами. Кілька таких програм територіально охоплюють усю учнівську молодь країни [2].

З іншого боку, програми для обдарованих учнів можуть націлюватися як на розширення навчального плану, так і на поглиблене вивчення одного чи декількох навчальних предметів [3]. Мають місце випадки, коли обдаровані учні прискорено вивчають один, декілька чи усі предмети навчального [4]. Значного поширення набули програми, що передбачають вивчення обдарованими школярами (старшокласниками) навчальних дисциплін навчальних планів коледжів [5]. У свою чергу учні молодшої середньої школи інколи вивчають, будучи залученими до спеціальних програм для обдарованих школярів, навчальні предмети навчального плану старшої середньої школи. Обдаровані молодші учні у рамках спеціальної програми подекуди вивчають окремі навчальні предмети молодшої середньої школи [6]. Нерідко в програмах для обдарованих учнів ставиться мета сформувані в учнів певні психічні якості, розвинути певні здібності тощо [7]. Мають місце випадки, коли у межах однієї програми поєднуються навчальні та виховні чи розвивальні цілі [8].

Безперечно, спеціальні програми в деталях відрізняються між собою. Разом з тим, у процедурі відбору дітей, організації надання їм додаткових освітніх послуг, оцінюванні ефективності програм є багато спільних елементів, що робить можливим певні узагальнення.

Насамперед у потенційних учасників програми діагностують рівень навчальних досягнень та інтелектуальних і творчих здібностей. Залучають до програми тих, хто попадає у верхню 1–5-процентильну групу за результатами тестування. Діагностика навчальних досягнень і розумового розвитку здійснюється Центрами тестування [9; 10]. Залучені до програми отримують каталог, в якому міститься інформація про літні, дистанційні і суботньо-недільні курси, а також пропонується література для самостійного опрацювання. Літні курси, як правило, тривають три тижні, суботньо-недільні – впродовж навчального року, дистанційне навчання не передбачає жорстких часових меж. Самі програми можуть бути розраховані навіть на кілька років. Залучені до програми обдаровані діти отримують також сертифікат (підтвердження) участі, що є свідченням їхніх визначних здібностей [11].

Фахівці [12] радять регіональним органам управління освітою перш, ніж розпочати роботу з підготовки програми для обдарованих учнів, дати відповідь на такі запитання:

- чи мають вони потрібні для цього кошти;
- чи бажають вони витратити наявні кошти з цією метою;
- чи можуть вони вирішити проблему кадрового забезпечення виконання програми;
- чи можуть вони забезпечити демократичне управління реалізацією програми.

Починається розроблення програми з формулювання мети, як зазначалось вище, може бути різноманітною, виховати в учнів незалежність думки, наполегливість у виконанні завдань, розвинути певні якості мислення, сформулювати творчий підхід до виконання завдань тощо. Оголошуються наміри запровадити відповідну програму, проводиться пошук дітей (попередній відбір, діагностика, у випадку необхідності повторна діагностика тощо). Завершується цей етап роботи формуванням групи обдарованих школярів, залучених до програми.

Успіх програми для обдарованих учнів залежить від того, як її сприйняли педагогічні колективи навчальних закладів, як батьки розуміють запити своїх дітей, наскільки навчальний процес є адекватним специфіці обдарованих дітей. На ефективності реалізації такої програми позначається зацікавленість консультанта, який працює з учнями, батьками та вчителями, стежить за відповідністю навчальних програм здібностям та інтересам учнів, допомагає учням проявити власні здібності та схильності [13].

Потрібно зазначити, що у розробленні ефективних програм для обдарованих учнів педагогічна наука і практика пройшли довгий шлях. Наведені нижче приклади є підтвердженням цього.

До збагачувальної програми в одному з шкільних округів штату Нью-Йорк було залучено 2600 учнів 4-6-х

класів із трьох початкових шкіл, оскільки, за даними психологічних досліджень [14], у цьому віці дітей ефективно можна згрупувати за інтересами, а не за віком. Створення різновікових груп з учнів 3-6-х класів могло б спричинити проблеми у зв'язку зі суттєвими відмінностями у здібностях та освітніх можливостях.

Одного з адміністраторів було призначено координатором програми. Своєю роботу він розпочав з вивчення літератури і ознайомлення з практикою роботи шкіл (інших шкільних округів) щодо запровадження подібних програм. Потім координатор провів серію зустрічей з окремими вчителями, щоб з'ясувати, наскільки вони схвалюють основну ідею програми. Реакція була позитивною, тому після цього відбулися зустрічі з педагогічними колективами трьох шкіл. На одній із зустрічей було створено комітет добровольців для допомоги координаторові у запровадженні програми.

Першим завданням комітету було з'ясувати спеціальні інтереси педагогічних працівників. Це дало змогу визначити, які види діяльності вони можуть запропонувати учням. Було також підготовлено список актуальних учнівських освітніх потреб: підвищення фізичної активності; отримання можливості працювати з дітьми різного віку; збільшення незалежності, шансів для вибору і прийняття рішення, для планування діяльності; підвищення відчуття приналежності, можливості для налагодження добрих стосунків з товаришами; отримання можливості працювати у групі своєї статі; реалізація умов для розвитку уяви і творчих здібностей; отримання можливості для самовираження; розширення можливостей для розвитку власних інтересів; поглиблення можливостей працювати з іншими, які поділяють твої інтереси; отримання можливості більше дізнатися про близьке і далеке навколишнє середовище; відчуття досягнень і успіху.

Усі заплановані заходи організаційно-педагогічного характеру поділено на три групи:

1. Діяльність, придатна для обдарованих.
2. Діяльність, придатна для учнів із спеціальним талантом в одній галузі.
3. Діяльність, призначена для учнів, які потребують допомоги.

Опис програми представлено в місцевий орган управління освітою, де вона отримала схвалення. У процесі розроблення програми школам надавалася інформація про її суть. Батькам дітей, які залучались до програми, розсилались письмові роз'яснення мети зазначеної програми. Крім того, координатор і члени комітету декілька разів зустрічалися з батьками.

Оскільки зміст діяльності визначався інтересами і вміннями вчителів, у кожній із шкіл учням пропонувалися різні пакети. Протягом п'яти років дії програми вона видозмінювалась: модифікувалась, доповнювалась, непотрібне вилучалось. Це пов'язано як із зміною вчительського персоналу, так і з аналізом ефективності залучення учнів до окремих видів діяльності.

Після двох років функціонування програми зроблено глибокий і різнобічний аналіз її ефективності із залученням органу управління освітою штату. За

підсумками опитування батьків та учнів з'ясувалось, що більшість відповідей була на користь програми. Разом з тим, було рекомендовано відділити чотири-класників, оскільки відмінність у їхніх здібностях порівняно із шестикласниками помітна, а це ускладнювало спільну ефективну діяльність. Оскільки програма забирала щотижня по 90 хв., то потрібно було з'ясувати, чи позначається впровадження програми на вивченні учнями навчальних предметів навчальних планів. Ніяких негативних змін зафіксовано не було.

Програмою передбачались такі види діяльності: народні танці; вивчення соціального розвитку різних регіонів, поточні події; історія США на поштових марках; іноземні мови; приготування їжі і сервірування столу; перша допомога; домашня няня; виготовлення швейних виробів; наукове дослідження; побудова моделей; вокальна й інструментальна музика; робота з деревиною; творче письмо; управлінська діяльність; фотографія; драма; математика.

Не можна сказати, що ці види діяльності нові і раніше не використовувались у навчальній практиці. Проте, є суттєва різниця, коли це відбувається в рамках спеціальної програми: тут різновікові групи учнів навчалися за інтересами; до того ж інтереси вчителя збігалися з інтересами учнів цієї групи.

По закінченні четвертого року було дано оцінку програмі. Учнів, батьків і вчителів просили висловитись з приводу того, чи відповідала програма освітнім потребам, наведених вище. Крім того, вчителі зібралися на збори (без адміністраторів) і вказали на упущення в програмі та шляхи їх ліквідації.

Напередодні п'ятого року було зроблено нововведення. Орган управління освітою дозволив набрати у штат шкіл винахідливих робітників, техніків, інженерів (з числа батьків), які проводили заняття з учнями, але за умови присутності в приміщенні сертифікованих учителів. Це дало змогу зменшити групи і збільшити кількість видів діяльності.

По завершенні реалізації програми зроблено такі висновки:

Можливості соціального навчання суттєво збільшуються, коли дитина спонтанно залишає на деякий час свій клас.

Інтереси та освітні запити для групування учнів є набагато валіднішим критерієм, ніж інтелектуальні здібності.

Прикладом спеціальної програми для обдарованих школярів є програма, що функціонує в університеті Джонса Хопкінса [15]. Це програма пошуку і розвитку обдарованих учнів 2–8-х класів. До неї залучаються діти з 20 штатів США.

Бажаючи взяти участь у програмі проходять обстеження з використанням тестів, що діагностують інтелектуальні здібності і навчальні досягнення. Якщо за результатами тестових випробувань заява кандидата у

часники програми приймається (ті, хто за результатами тестування ввійшли до верхньої тривідсоткової групи, залучаються до наступного етапу тестування), то йому відправляється реєстраційна форма для PLUS-тестування. Характерним для цього тесту є те, що його завдання (до уваги беруться виняткові математичні і / чи вербальні здібності) розраховані на учнів старшого віку в порівнянні з тими, які тестуються. Проводять його регіональні центри федеральної служби тестування, що має назву Education Testing Service (ETS). Щоб бути залученим до програми, учні мають набрати певну кількість балів з вербальної і/чи математичної частини зазначеного тесту.

Відібрані учні відвідують літні курси у кампусах, залучаються до дистанційних математичних курсів, а також дистанційно навчаються мистецтву творчого письма. Літня програма триває три тижні. Впродовж літа вдається організувати два заїзди дітей. Дистанційне навчання не передбачає жорстких часових меж.

До зазначеної програми залучаються обдаровані учні з різних країн. Діти з-за кордону, як і американські діти, можуть навчатися дистанційно, або залучатися до літніх програм.

Для учнів 2–6-х, на відміну від учнів 7–8-х класів, немає формальної процедури тестування на предмет придатності до залучення до програми. Це означає, що вони можуть звертатися до зазначеного центру тестування і в приватному порядку вирішувати питання.

Крім цієї програми, широко популярними у США є Talent Identification Program at Duke University, Rocky Mountain Talent Search at University of Denver, а також програма, засновником якої є Center for Talent Development at Northwestern University.

Незважаючи на неоднозначні оцінки ефективності залучення обдарованих школярів до спеціальних програм, такі програми використовуються, причому з кожним роком у США їх усе більше [16]. Велика їх кількість носить характер дослідницьких проектів.

Узагальнюючи теорію і практику запровадження спеціальних програм для обдарованих дітей, Д. Фелдмен [17] констатує, що три нововведення потрібно здійснити, якщо ми прагнемо того, щоб більша кількість учнів залучалась до програм для обдарованих: концепція обдарованості має бути розширена; потрібно також здійснити перехід від обдарованості як риси індивіда до обдарованості як утворення, що розвивається; яка б концепція обдарованості не пропонувалась, фундаментально вона має бути не елітною.

Той факт, що обдарованих дітей хоча б частково потрібно навчати диференційовано на змістовому і процесуальному рівнях, практично уже ні в кого не викликає сумніву. Залучення обдарованих дітей до роботи за спеціальними програмами є ефективною формою реалізації зазначеного концептуального підходу.

Використані літературні джерела

1. Кулагина И. Ю. Личность школьника от задержки психологического развития до одаренности: Учебное пособие для студентов и преподавателей / И. Ю. Кулагина. – М.: ТЦ «Сфера», 1999. – 192 с.

2. Johnsen S. K., Ryser G. R. The validity of portfolios in predicting performance in a gifted program // Journal for the Education of the Gifted. – 1997. – V. 20. – P. 253–267.

3. Olszewski-Kubilius P. Talent search: Purposes, rationale, and role in gifted education // Journal of Secondary Gifted Education. – 1998. – V. 9. – P. 106–113.

4. VanTassel-Baska J. Excellence in educating gifted and talented learners. – Denver: Love, 1997. – 239 p.

5. Stanley J. Varieties of giftedness // Journal of Creative Behavior. – 1997. – V. 31. – P. 93–119.

6. VanTassel-Baska J., Johnson D. T., Hughes C., Boyce L. N. A study of language arts curriculum effectiveness with gifted learners // Journal for the Education of the Gifted. – 1996. – V. 19. – P. 461–480.

7. Ravaglia R., Suppes P., Stillinger C., Alper T. Computer-based mathematics and physics for gifted students // Gifted Child Quarterly. – 1995. – V. 39. – P. 7–13.

8. Lidz C. S., Macrine S. L. An alternative approach to the identification of gifted culturally and linguistically diverse learners: The contribution of dynamic assessment // School Psychology International. – 2001. – V. 22. – №.1. – P. 74–96.

9. Mills C., Tissot S. Identifying academic potential in students from underrepresented populations: Is using the

Ravens Progressive Matrices a good idea? // Gifted Child Quarterly. – 1995. – V. 39. – P. 209–217.

10. Mills C., Ablard K. E., Brody, L. E. The Raven's Progressive Matrices: Its usefulness for identifying gifted/talented students // Roeper Review. – 1993. – V. 15. – P. 185–186.

11. Sarouphim K. M. DISCOVER: Concurrent validity, gender differences, and identification of minority students // Gifted Child Quarterly. – 2001. – V. 45. – P. 130–138.

12. Frasier M. M. An exploratory study of the effectiveness of the staff development model and the research-based assessment plan in improving the identification of gifted economically disadvantaged students. – Storrs, CT: The National Research Center on the Gifted and Talented, 1995. – 32 p.

13. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н. С. Лейтеса. – М.: Изд. Центр «Академия», 1996. – 416 с.

14. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. – М. Педагогика, 1995. – 337с.

15. Матюшкин А. М. Раннее выявление талантов и их развитие // Вопросы психологии. – 1984. – № 3. – С. 37–40.

16. Психология одаренности: от теории к практике / Под ред. Д. В. Ушакова. – М.: ИП РАН, 2000. – 96 с.

17. Feldman D. Toward a Nonelitist Conception of Giftedness // Phi Delta Kappan. – 1979. – Vol. 60. – №. 9. – P. 660–663.

